

ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті проаналізовано основні підходи до визначення поняття «політичний режим» та охарактеризовано його основні типи.

Ключові слова: політичний режим, влада, тоталітаризм, лібералізм, демокртія, посттоталітаризм, посткомунізм.

Влада є основою політики та політичної діяльності. Вона представлена державою, її установами і ресурсами. Основним завданням влади є сприяння ефективному задоволенню загальнозначущих, групових і індивідуальних інтересів суб'єктів та об'єктів влади. Тому вона виступає головним об'єктом боротьби і взаємодії груп, партій, рухів, держави, індивідів. Оскільки дана тема є важливою для розуміння функціонування політичної діяльності, її дослідженням займалися такі відомі вітчизняні та зарубіжні політологи як В. А. Божанов, Р. Даль, В.Л. Логвина та інші.

Тип влади визначається політичним режимом, який є панівним в країні.

Політичний режим розкриває характер відносин між державою і громадянами, вищими органами державної влади (главою держави, урядом, парламентом, вищими судовими органами), державою та органами регіонального і місцевого самоврядування, а у федеративних державах — між державою і суб'єктами федерації, державою і партіями; правлячими елітними групами й опозицією, виборчою системою і формою державного правління, партіями і групами тиску, ідеологічними та неідеологічними формами політичного процесу [2].

Сутність політичного режиму визначається тим, що у державі є пріоритетним — права держави чи права особистості; якою мірою держава визнає, гарантує, обмежує чи фальсифікує права, передбачені Загальною декларацією прав людини та різноманітними міжнародними конвенціями, що стосуються механізму реалізації сукупності політичних, громадянських, соціально-економічних і соціально-культурних прав; чи порушує держава права людини (мотиви, форми, масштаби порушення).

Характеристика політичного режиму передбачає не тільки юридичні гарантії здійснення прав і свобод громадян, а також ступінь розвиненості структур судового і несудового захисту цих прав, ступінь зрілості інститутів громадянського суспільства, здатних не дозволити політичній владі виходити за рамки правового поля.

Наступною істотною ознакою політичного режиму є розподіл влади між вищими державними органами — главою держави, урядом, парламентом, вищими судовими інстанціями. Важливе значення тут має обсяг прерогатив тієї чи іншої гілки влади, а також чіткість правових меж компетенції між ними.

Політичний режим є осередком взаємодії комплексу компонентів, кожний з яких, у свою чергу, містить не менш інтегровані складові. Політичний режим - це вираження політичного напрямку здійснення політичної влади, її політичних

пріоритетів, тобто він характеризує політичну систему і пов'язаний з нею загалом і з усіма її складовими. Тому політичні режими і відрізняються один від одного, передусім, своєю політичною системою (її структурою, пріоритетами, методами дії тощо) [3].

Політологічний енциклопедичний словник дає таке визначення поняття "політичний режим". Це - сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявих стосунків між державною владою і суспільством, домінуючих форм ідеології, стану політичної культури [4].

Характеристики та особливості політичних режимів вивчаються впродовж кількох десятиліть. Нині вона зосереджується переважно на політичних аспектах внутрішньої еволюції конкретних режимів та процедури переходу від одного режиму до іншого. Найпоширенішим є поділ режимів на *тоталітарні, авторитарні, демократичні й ліберальні*. (1)

ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ – (лат. *totalis* – увесь, повний) – спосіб організації суспільства, який характеризується всебічним і всеохопним контролем влади над суспільством, підкоренням суспільної системи державі, колективними цілями, загальнообов'язковою ідеологією.

Перші тоталітарні погляди в історії політичних учень сягають далекого минулого. Тоталітарними вважають теорію давньогрецького філософа Геракліта про необхідність загальної регуляції суспільства, політичні погляди Платона стосовно моделі утопічної держави. Першими термін "тоталітаризм" на початку 20-х років ХХ ст. ввели до наукового вжитку італійські критики Б. Муссоліні, під керівництвом якого в Італії почала формуватися однопартійна фашистська система.

Характерні риси тоталітарного політичного режиму відображені на сх. 1.

Передумовами виникнення тоталітаризму в політичній практиці є індустріальна стадія розвитку суспільства, наявність засобів масової інформації, колективістський світогляд, могутній державний апарат,

особливості соціальної психології (певна ідеологічна та міжособистісна ситуація).

Критерієм тоталітаризму є поглинання державою сфери громадянського суспільства, відсутність плюралізму.

Характерним для нього є харизматичний тип лідерства з обов'язковою опорою на репресивний апарат. Лідерство за тоталітаризму має переважно індивідуалізований характер, навіть найближче оточення лідера значно дистанційоване від нього. У тоталітарних державах недопустимі будь-які форми несанкціонованих дій населення. Тоталітаризм вимагає від людини активних виявів лояльності й відданості режиму.

Класичними тоталітарними державами були гітлерівська Німеччина та СРСР.

АВТОРИТАРНИЙ РЕЖИМ – (франц. *autoritarisme*, від лат. *autoritas* – вплив, влада) – характеризується зосередженням державної влади в руках однієї особи чи групи осіб або в одному її органі.

Залежно від цілей виокремлюють різні види авторитаризму, наприклад, авторитаризм стабілізаційний, метою якого є збереження існуючого ладу, чи альтернативний, властивий країнам, які відкинули демократичні засади розвитку суспільства. Найчастіше авторитаризм встановлюється в країнах, які переходять від тоталітаризму до демократії. Характерні риси авторитарного політичного режиму відображені на сх. 2

Влада за авторитаризму сконцентрована в руках правлячої еліти, виборча система пристосована до рішень виконавчої влади, демократичні принципи не є абсолютною цінністю, значний обсяг влади перебуває в руках силових структур, принципи законності та конституційності практично завжди спотворюються. Авторитарними країнами були в різні історичні періоди Радянський Союз та Італія.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ РЕЖИМ (грец. *demokratia*, від *demos* – народ і *kratos* – влада) означає “народовладдя”. Поняття “демократія” використовують на позначення типу політичної культури, певних політичних цінностей, політичного режиму. У вузькому розумінні “демократія” має тільки політичну спрямованість, а в широкому – це форма внутрішнього устрою будь-якої суспільної організації. Класичне визначення демократії дав А. Лінкольн – правління народу, обране народом, для народу.

Характерні риси демократичного політичного режиму відображені на сх. 3.

Найраціональніше розуміти демократію як форму політичної самоорганізації суспільства, що означає певну дистанцію між державою та суспільством. За демократії немає місця застою, ідеологія не заступає демократичні цінності, плюралізм є джерелом влади, забезпечений абсолютний примат суверенітету народу.

За демократії політичні рішення завжди альтернативні, законодавча процедура чітка й збалансована, а владні функції є допоміжними. Демократії властива зміна лідерів. Лідерство може бути як індивідуальним, так і колективним, але завжди має раціональний характер.

Одним із головних принципів демократії є багатопартійність. У політичному процесі завжди бере участь і опозиція, яка виробляє альтернативні політичні програми й рішення, висуває своїх претендентів на роль лідера.

Демократія завдяки виборам має дати дорогу найгіднішим представникам еліти, має оберігати суспільство від людей, які довго перебувають при владі, запобігати надмірній концентрації влади. В сучасному розумінні ж вона покликана забезпечити оптимальне поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості, свободи підприємництва, соціальної рівності тощо.

ЛІБЕРАЛЬНИЙ РЕЖИМ – ідея індивідуальної свободи є головною. Відповідно до неї ліберальна демократія на перший план ставить громадянську свободу як незалежність особистого життя індивіда від політичної влади. Забезпечення громадянської свободи ґрунтується на реалізації передусім особистих прав і свобод індивіда: права на життя й недоторканність особи,

права на свободу і на спротив насильству, права на власність і вільну економічну діяльність, свобод приватного життя – недоторканності житла, таємниці листування, свободи пересування й вибору місця проживання тощо. Наявність в індивіда політичних прав і свобод надає йому можливість брати участь у здійсненні державної влади, впливати на державу з метою задоволення особистих і спільних інтересів і потреб.

Ліберальна демократія не заперечує безпосереднього волевиявлення народу, але віддає перевагу представницькій демократії, яка дає змогу найповнішою мірою поєднати ідеал демократії та можливості його практичного здійснення.

ЗМІЩАНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ – тип політичного режиму, який поєднує в собі ознаки різних політичних режимів. Серед них слід виокремити два найпоширеніших:

Посттоталітарний політичний режим – є перехідним від тоталітаризму до демократії. Характеризується формуванням демократичних інститутів, зокрема багатопартійності, з поступовим зменшенням державного контролю над суспільно-політичними процесами та лібералізацією економіки (країни колишнього СРСР).

Посткомуністичний політичний режим – є перехідним від авторитарного до демократичного політичного режиму (колишні соціалістичні країни Східної Європи).

Отже, поняття "політичний режим" висвітлює процесуальні аспекти інститутів політичної системи, взаємодію суб'єктів політичного процесу у структурі політичної системи; способи й механізми розподілу влади у політичному просторі; характер відносин між політико-владними і політико-невладними суб'єктами, а також між політичними і неполітичними інститутами.

Список використаної літератури:

1. Ващенко К. О. Політологія для вчителя: навчальний посібник для студ. педагогічних ВНЗ / К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко, Т. В. Андрущенко, О.С. Дмитренко, С. П. Дмитренко, доц. Жабінець Н.В., І. А. Семенець-Орлова, В. В. Туренко [та ін.] ; за ред. К. О. Ващенко, В. О. Корнієнка. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 406 с
2. Гелей С. Д. Політологія. Навч. Посіб./ С. Д. Гелей, С. М. Рутар . – 4-те вид., перероб і доп. – Львів. : Світ, 2001. – 384 с.
3. Логвина В. Л. Політологія. Навчальний посібник./ В. Л. Логвина. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 304 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студ. вузів / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького ; упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін ; ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін. – К. : Генеза, 1997. - 395 с.

Бордюгов Є.

СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

В даній статті описано такі поняття як держава, її ознаки та функції; подано класифікацію до цих понять, наведено форми реалізації функцій держави.

Ключові слова: держава, суверенітет, громадянство, влада, економіка, право, дипломатія.